

Halide Edib Adivar

Ateşten Gömlek

Selim İleri'nin sonsözüyle

HALİDE EDİB ADIVAR

ATEŞTEN
GÖMLEK

Can Miras

Ateşten Gömlek, Halide Edib Adivar

© 2007, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: Teşebbüs Matbaası, 1923

Can Yayınları'nda 1. basım: 2007

46. basım: Temmuz 2019, İstanbul

Bu kitabın 46. baskısı 20 000 adet yapılmıştır.

Dizi editörü: Mustafa Çevikdoğan

Düzeltili: Burçak Karabağ

Mizanpaj: Gülay Yıldız, Serap Bertay

Kapak tasarımı: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)

İç baskı ve cilt: WPC Matbaacılık San. ve Tic. A.Ş.

Osmangazi Mah. Mehmet Deniz Kopuz Cad. No.17/1

Esenyurt, İstanbul

Sertifika No: 35428

ISBN 978-975-07-2332-2

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

canyayinlari.com/9789750723322

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 43514

HALİDE EDİB ADIVAR

ATEŞTEN
GÖMLEK

ROMAN

♥can

Halide Edib Adıvar'ın Can Yayınları'ndaki diğer kitapları:

<i>Handan</i> , 2007	<i>Kerim Usta'nın Oğlu</i> , 2012
<i>Mor Salkımlı Ev</i> , 2007	<i>Dağa Çıkan Kurt</i> , 2014
<i>Sinekli Bakkal</i> , 2007	<i>Yeni Turan</i> , 2014
<i>Türk'ün Ateşle İmtihanı</i> , 2007	<i>Hindistan'a Dair</i> , 2014
<i>Vurun Kahpeye</i> , 2007	<i>Ateşten Gömlek (Günümüz Türkesiyle)</i> , 2014
<i>Son Eseri</i> , 2008	<i>Vurun Kahpeye (Günümüz Türkçesiyle)</i> , 2014
<i>Yolpalas Cinayeti</i> , 2008	<i>Türkiye'de Şark-Garp ve Amerikan Tesirleri II</i> , 2015
<i>Tatarcık</i> , 2009	<i>Döner Ayna</i> , 2015
<i>Türkiye'de Şark-Garp ve Amerikan Tesirleri</i> , 2009	<i>Sonsuz Panayır</i> , 2016
<i>Âkile Hanım Sokağı</i> , 2010	<i>Halka Doğru</i> , 2017
<i>Kalp Ağrısı</i> , 2010	<i>Kenan ve Çobanları / Maske ve Ruh</i> , 2018
<i>Zeyno'nun Oğlu</i> , 2010	
<i>Çaresaz</i> , 2007	
<i>Sevda Sokağı Komedyası</i> , 2011	

HALİDE EDİB ADIVAR, 1882'de İstanbul'da doğdu. Üsküdar Amerikan Kız Koleji'nde okudu. 1908'de yazmaya başladığı kadın hakları hakkındaki yazılarından dolayı kimi kesimlerin düşmanlığını kazandı. 31 Mart Ayaklanması sırasında Mısır'a kaçmak zorunda kaldı. 1909'dan sonra öğretmenlik, müfettişlik yaptı. Balkan Savaşı yıllarında hastanelerde çalıştı. 1919'da Sultanahmet Meydanı'nda, İzmir'in işgalini protesto mitinginde tarihî bir konuşma yaptı. 1920'de Anadolu'ya geçerek Kurtuluş Savaşı'na katıldı. Onbaşı ve üstçavuş rütbeleri aldı. Savaşı izleyen yıllarda Cumhuriyet Halk Fırkası'yla fikir ayrılıklarına düştü. Bunun sonucunda 1917'de evlendiği ikinci eşi Adnan Adıvar'la birlikte Türkiye'den ayrıldı. İlerleyen yıllarda konferanslar vermek üzere ABD'ye gitti, Mahatma Gandhi tarafından Hindistan'a çağırıldı. 1939'da İstanbul'a dönen Halide Edib, 1940'ta İstanbul Üniversitesi'nde İngiliz Filolojisi Kürsüsü başkanı oldu, 1950'de Demokrat Parti listesinden bağımsız milletvekili seçildi. 1954'te istifa ederek evine çekildi. 1964'te öldü.

Yayıncının Notu

Bu kitabı hazırlarken yazarın diline, üslubuna, kelime tercihlerine müdahale etmedik; sadece imlasını günümüz kurallarına uyarladık. Artık pek kullanılmayan Arapça, Farsça kelimeler için kitabın sonunda bir sözlük hazırladık. Yabancı kelimeleri de özgün şekilleriyle yazmaya çalıştık. Gündelik hayata ve döneme dair gerekli bilgiler için sayfa sonlarına dipnot düştük.

Ateşten Gömlek kitap olarak ilk defa 1923'te, Teşebbüs Matbaası'nda basılmıştı. Elinizdeki kitap, bugüne kadar yapılmış baskılar karşılaştırılarak yayına hazırlanmıştır.

Sakarya Ordusu'na...

Yakup Kadri Bey'e açık mektup

Anadolu'nun, yalçın kayalar gibi, insanın kafasına, suratına, adeta maddi bir acı ile çarpan hayatına girdiğim zaman onu yadırgamamıştım. Göçmüş bir harabe ile kanlar içinde doğan taze şeyi bu emsalsiz ve ıssız "dekor" içinde göreceğimi biliyor gibiydim. Bana geldi ki millet de ben de hep bu günü hazırlamak için geçirdiğimiz şeyleri geçirmişiz ve mazimin hep bu günü anlayan bir manası varmış. Yalnız bu duyduğum şeylerin en renksiz gölgelerini bile sanata sokmaya ne arzum ne de kabiliyetim vardı. Dağının, çölünün, ovasının, mustarip insanların; hepsinin içindeki Anadolu, damarlarımda daraban ediyordu. Sanatın teyit eden, küçük parçalara ayıran fırçasının, sazının, kaleminin bu sahneyi verebileceğine kail değildim. Sanat idealimin burada gök ile yer kadar kabiliyetimden yüksek olduğunu gördüm.

Küçük sanatımla Anadolu'yu resmetmekten feragat ettim belki sanat namına isabet etmiştim. Böyle bir zamanda siz Anadolu'ya geldiniz. Anadolu hayli buhranlı günler geçiriyordu. Anadolu harekâtının hilkat günlerindeki ruhların izdihamı, ihtilacı ve hailesi artık geçmiş gibiydi. Havada daha mütekâmil ve müşkül bir ihtilal ve harp kokusu vardı. Bununla beraber siz eski günleri sezmiş olacaksınız ki birdenbire bütün bu isimsiz şeyleri bir cümle içinde topladınız ve bana dediniz ki:

"Ben 'Ateşten Gömlek' isminde bir Anadolu romanı yazacağım."

Ben biraz sizi arkadaşça tazip için, "Ben de bir 'Ateşten Gömlek' yazacağım," dedim.

Siz yarı ciddi yarı şaka! “Yapmayınız, başka roman ismi yok mu!” dediniz.

Ben ondan sonra Anadolu’ya bakarken, Anadolu’yu hissederken sadece “Ateşten Gömlek” diyorum. Sizin bu kadar muvaffakiyetle bulduğunuz ismi almayı düşünemeyecek kadar dürüst bir meslektaşım. Yalnız sizin o dam altındaki küçük odaya çekilip de “Ateşten Gömlek”i yazdığınız zamanlar bende bir çocuk tecessüsü uyanıyordu. Biliyordum ki bütün eserleriniz gibi bunu da içinize bakarak, içinizden yazıyorsunuz. Bütün hayatı kendi kuvvetinizin umkunu kazıyarak çıkarıyorsunuz. Binaenaleyh sizin “Ateşten Gömlek”i taşıyanlar benimkiler değildir.

Sakarya ve ordu hayatı bana roman yazmayı hayalen bile unutturmuş, beni almış götürmüştü. Sakarya arkadaşlarımın basit fakat ilahî meşakkatlerini ben de onlar kadar sade görüyor, Türk gençliğinin bu şaheserini, bütün güneş ve gölgesi içinde seyretmek saadetini kâfi addediyordum. Ankara’ya uzun bir izinle döndüğüm günlerde birdenbire eski zamanların roman yazmak hummasına tutuldum. Karşıma birdenbire çıkan Peyamiler, İhsanlar, Aşşeler bir çocuk ısrarıyla hikâyelerine “Ateşten Gömlek” diyorlardı. Bu anut çocuklara bu ismi kullanmak doğru olamayacağını o kadar söyledim; o kadar başka isimler buldum; beni dinlemediler. İnsan, romanına koyduğu insan timsallerinin elinde esir olduğunu benim kadar siz de bilirsiniz. Biz onların yüzünü, ruhunu, hayatını biraz seçilir çizgilerle hazırlar hazırlamaz insanın elinden çıkıyorlar, istediklerini söylüyorlar ve yapıyorlar. Bunlara lakırdı anlatamayınca yapılacak şey bu romanı kâğıt üzerine koymaktan sarfinazar etmektir. Sanat hayatının en hâkim ve heyecanlı bir emri bütün tabiat ve hilkat kendini ifade etmek isteyen kuvvetlerin inkişafından başka bir şey değil ki. Rodin’in¹ en mükemmel mermer heykelini yaparken duyduğu güzel heyecanı, topraktan bebek yoğuran çocuk da duymuyor mu? Ben de eskiden itaate alıştığım bu kuvvete bir daha mağlup oldum. Çocuk gibi oturdum, iki ay emsalsiz bir heyecan içinde esasları tunçtan olan insanları çamurdan yoğurdum. İhtilal ve isyan günlerinden beri koza,

1. Auguste Rodin (1840-1917). Fransız heykeltıraş. (Y.N.)

kurt, kelebek devirleri tetkik edilen mahlukat gibi Sakarya silah arkadaşlarımın “Ateşten Gömlek”te birkaç solgun aksini İstanbul, ihtilal ve ordu günlerinden alıp kâğıt üstüne koymaya çalıştım. İstedğim gibi olmadığı için silah arkadaşlarımdan af dilemek istedim. Bize onlar ilham ettiler. Daha doğrusu, Karadağ Muhaberesi’nde dağın ortasında ismini hiçbir zaman bilemeyeceğim yağız atlı bir zabitin dumanlar içinde kaybolup meydana çıkışı bana kocaman bir kalp hikâyesi tahayyül ettirdi. Eser Sakarya’nındır. Fena olabilir; fakat benim sanatımın yapabileceği en iyi şeydir. İnsan en çok sevdiklerine ancak en iyi yapabileceği şeyi verebiliyor.

Size de bu kadar Anadolu’ya yakışan ve kendi başına bir şaheser olan isim için teşekkür etmek ve sizden af dilemek isterim, Yakup Kadri Bey. İsmi kudreti eserden kavi olması benim kabahatim değildir.

Benim *Ateşten Gömlek*’i eğer zaman söndürüp bir tarafa atmazsa Türk romanları arasında iki tane *Ateşten Gömlek* olacak. Belki elli sene sonra bir kütüphane rafında yan yana oturacak olan bu iki kitap Hans Andersen’in¹ masallarındaki gibi belki dile gelir, birbirlerine geçmiş günleri söylerler. Kim bilir o uzak atide Türk gençliğinin sırtındaki “Ateşten Gömlek” ne kadar bizimkilerden başka olacaktır...

HALİDE EDİB

1. Hans Christian Andersen (1805-1875). Danimarkalı yazar. (Y.N.)

1

Cemal - İhsan

Hikâyemin başladığı âna kadar silik, cansız bir Hari-ciye¹ memuru idim. Yazdığım hikâyeye benden ziyade sevdiğim insanların hayatına aittir. Fakat ben de onların arasında yaşıyorum ve kendi hayatım onların hikâyesiyle başlıyor. Onun için kendimi de bazen bu ateş ve kan hikâyesine karıştırmaktan korkarak başlıyorum.

Daire² ve sararmış kâğıt kokan hüviyetimi bu sıcak, kırmızı kanlarla yıkadım ve artık ona tâbi olmam zannediyorum. Muvaffak olur muyum? Bilmem. Şunu da itiraf ederim ki kalbimin dertlerini, talihsiz başımın sergüzeştlerini anlatmak için yanıyorum. Fakat bu romanda ben, yer yüzündekileri alakadar edecek insanlardan bahsedeceğim. Ben daha daimi bir dert ortağı istiyorum. Benim dünya seyahatim artık fazla uzamayacak, vasıl olacağım yerde kendimden bahsedecek bir ruh bulmak isterdim. Ahrette ve ahrette ruhlar olduğuna inanan basit bir adamım. Elbet, mezar hudutlarından ötede, mütekaabilen dertlerini anlatacak benim gibi safdil bir varlık vardır.

1. Dışişleri bakanlığı (Y.N.)

2. Belirli devlet işlerinin görüldüğü kuruluşlardan her biri. (Y.N.)

Şimdi Ankara Cebeci Hastanesi'nin küçük bir odasından dışarıya bakıyorum. Uzun, sarı toprak yığınları yükselerek, alçalarak nihayetsiz uzanıyor. Fakat arkasında öyle kızıl bir gök var ki... Her şey acayip bir surette kızıl, galiba onun kanı! A... bunu böyle düşünmemek lazım. Doktor ne dedi? Başımdaki kurşun bende hayalât yapıyormuş. “Çıkarınız!” diyorum. Beyaz gömleğinin kollarına ciddi ciddi bakıyor. Bacaklarımı keseli daha kaç ay oldu? Yatağımın alt tarafı gülünç bir surette boş. Kurşun çıkarsa kafam da boşalır diye mi çıkarmıyorlar, ne bileyim... Belki başımdakileri çıkarıp beni yalnız bırakmak için kafamdaki kurşuna dokunmuyorlar. Bazen başım çok ağrırsa doktor, “Bir ay sonra ameliyat yaparım,” diyor. “Şimdi İstanbul'a, ailene yaz,” diye ısrar ediyor. Ne yazayım? İstanbul'dakileri unutmuş gibiyim. Orada esmer, ince yüzlü, saçları gergin, bir türlü ihtiyar olmayan bir anam var. O da beni bu sergüzeşte atılırken reddetti. Sergüzeşt mi dedim? O halde başımdan geçenlerin hepsi doğru. Belki de bazıları değil; fakat ne zararı var? Belki de bu hikâyenin ortasında başım bunalacak; ben buradan başka bir dünyaya göçeceğim, onun da zararı yok.

Başlamak istiyorum. Başlamak için yanıyorum. Fakat nereden? Yemek yemeden yemiş yemek isteyen çocuklar gibi hep sonunu söylemek istiyorum. Ya başım boşalırsa?

Cemal'in geldiği gün, annemin, “Bulgarlar mütareke yaptılar!”¹ dediği gün, hikâyenin ilk satırı teressüm etti. Bu beni neden bu kadar rahatsız etti; Bulgar Mütarekesi niçin beni bu kadar sızlandırdı, bilmiyorum. Yalnız annemin alafrağa salonunda eşyanın yerini bozacak kadar yerimi değiştirdim, dolaştım. Annem bundan başka da

1. 29 Eylül 1918, Selanik Ateşkes Antlaşması. Bulgaristan, müttefikler arasında I. Dünya Savaşı'ndan çekilen ilk devlet olmuştu. (Y.N.)

bir şey söylemek istiyordu, dinlemedim. Hoş... mütareke, sulh istemiyor değilim. Esasen bütün milletlerin kudurmuş gibi, boğaz boğaza, milyonlarca insanı parçalamalarını manasız buluyordum. Hele bizim harbe girmemiz bütün bütün canımı sıkmıştı. Fakat uzun harp seneleri bende yeni bir his yapmadı. Birkaç defa resmî işler için Almanya'ya gittim, geldim. Harp, siyasi kâğıt yığınlarını çoğalttı o kadar, hayli sefalet, açlık filan da oldu. Fakat biz bunu duymadık. Annem, İzmirli zengin bir ailenin İstanbul'da büyümüş bir kızıdır; hâlâ çiftliklerinden para gelir. İtiyatlarımın hiçbiri harple bozulmadı.

Şimdi hikâyemden ayrıca annemi düşünüyordum. Yaşlı, alafranga, zeki bir Şişli hanımı. Allahım, o Şişli-Büyükada arasında ne dedikodu ne kukla oyunları olur. Hepsi annemin salonunda başlamasa bile onun salonundan intişar eder. Ne alafranga efendiler ne sürmeli gözlü, sinirli, süslü hanımlar gelir gider...

Annem, benim Bulgar Mütarekesi'ni dinlemediğimi görünce somurtkan, sigarasını yaktı. Koltukta dargın ve çatkın yerleşti. Ben çingırağı çaldım; Katina'ya bir kahve ısmarladım; bir yaldızlı sigara da ben yaktım. Müziç bir diş ağrısından birdenbire kurtulmuş bir adam sevinci duydum ve o zaman Katina, kahve ile beraber Cemal'in geldiğini haber verdi. Evet, annem mütareke lakırdısından sonra onu söylemek istiyordu, galiba. Neme lazım... Alman imparatoru gelse sigaramın verdiği sükûnu bozamaz. Cemal, annemin amcasının oğludur. Harp-i Umumi'de zabitti. Dünyayı dolaştı. Galiba birçok da yaralandı durdu. Fakat o yaralı geldiği zaman ben ya Almanya'daydım yahut da alakadar olmadım. Cemal'i asıl kız kardeşinden dolayı hatırımda tutuyordum. Galiba on iki sene oluyor, annem beni evlendirmek istedi ve kızı İstanbul'a davet etti. Aman yarabbi... Adı Ayşe olan İzmirli bir kız. Çantamı topladım, Avrupa'ya kaçtım. Bereket versin Meşruteli-

yet olmuştu da bu firar kolay oldu. Altı ay sonra babamın akrabalarından Mukbil Bey isminde bir adamla evlendiğini ve İzmir'e döndüğünü haber aldım ve ancak o zaman döndüm. Annem bu kaçtığım servet için beni çok aptal buldu. Fakat o da vilayet¹ alaturkalığından çok müteneffir olduğu için çabuk unuttu. Beni manşonlu², yüksek ökçeli Şişli küçükhanımlarıyla evlendirmeye uğraştı. Bu günler de geldi geçti; o zaman yirmi dört yaşındaydım. Şimdi otuz altısında orta yaşlı bir adamım. Cemal'in geldiği zaman, kız kardeşini herhalde senelerden beri evli ve çok genç olmayan bir kadın diye düşünüyordum. Mukbil Bey Hariciye'yi bırakmış, karısının çiftliğine çekilmişti. Son senelerde ismi üzüm, incir ticareti, vagon, koli ve daha bilmem ne gibi kelimelerle beraber anılıyordu.

Cemal annemin elini öptü. Ben, en suni tavrımla onu selamlayacaktım. Fakat o katı elleriyle benim pomat kokan yüzüklü elimi öyle bir sıktı ki, ister istemez bu vilayetli yeğenin yüzüne gözlerimi açarak bakmaya mecbur oldum.

Başım, başım karışıyor. Bugün artık yazamayacağım.

3 Teşrinisani 337³

Cemal'in gözleriyle yeni hayatıma başladım. Siyah kirpikli, mavi, açık, emniyet ve nikbinlikle dolu gözleri vardı. Güneşle tunçlaşmış yüzünde ikinci nazarı dikkati celp eden şey yuvarlak, çocuk tebessümü taşıyan ağzıydı. Bülent ve ince vücudu harp mücadelesinde, meşakkatte; kudret ve çeviklikle yoğrulmuş görünüyordu. İnsanı selamlarken kalın ve büyük çizmelerini seri ve askerî

1. Taşra. (Y.N.)

2. El kürkü. (Y.N.)

3. 3 Kasım 1921. (Y.N.)

bir maharetle “şark” diye birbirine çarpıyordu. Biraz ağır ve tok bir şiveyle konuşuyordu. Elimi bırakınca kalpağını arkaya itti. Cebinden mendilini çıkardı. Terli bir alın siler gibi itinayla kuru alnını sildi.

“Alnında ter yok, niçin siliyorsun,” dedim.

Beyaz dişlerini baştan başa açarak sırttı. Kemal-i itinayla bir koltuğa oturdu, sigarasını yaktı; sonra cevap verdi:

“Gelirken tramvayda bir arkadaşla Bulgar Mütarekesi’ni uzun uzadıya münakaşa ettik. Terlemiş gibi yorulmuşum.”

Sonra birdenbire ciddileşti. Gözlerimin içine bakarak bir çocuk saffeti ve itimadıyla sordu:

“Siz Hariciye’den bileceksiniz; Bulgarlar mütareke yaptı, yani mağlubiyeti kabul etti. Biz ne yapacağız?”

Ben ne ukalalık söyledim, hatırlamıyorum. Yalnız hatırladığım şey Cemal’i sevmiş olmamdır. Ve zannediyorum ki nim uyku nim rüya gibi gelen eski manasız hayatıma evvela beni o veda ettirdi.

“Teyze, Ayşe ile Mukbil Bey de İstanbul’a gelmek istiyorlar. Fakat küçük Hasan kızamık çıkardı. Henüz seyahat edemiyorlar.”

Sonra Ayşe’nin oğlunun ne güzel, ne gürbüz bir oğlan olduğunu uzun uzun anlattı.

Cemal ile dostluğumun tarihçesini çizemiyorum. Bildiğim bir şey varsa hayatımda saf, menfaatsiz, kavi bir arkadaş muhabbetini ilk defa olarak ihtirasa yakın bir şiddetle duymuş olmamdır. Her gün beraberdik. Her gün o dörtten sonra Hariciye’nin kapısından beni alıyor, Meserret Oteli’nin altındaki kiraathaneye¹ gidiyor, orada onun zabıt arkadaşlarıyla buluşuyorduk. Hepsi iyi ço-

1. Meserret Kiraathanesi. Sirkeci’de Ankara Caddesi ile Ebussuut Caddesi’nin kesiştiği köşede faaliyet göstermiş bir kiraathane. (Y.N.)

cuklardı. Fakat birinin ayrıca bir hususiyeti yoktu. Cemal yalnız onlar kadar basit olduğu halde bende çok kuvvetli bir tesir yapmıştı.

Bu günlerde İstanbul harp sahnesi gibi olmuştu. Her gün, her gece İngiliz tayyareleri tepemizden bombalar atıp duruyorlardı. Herkeste asabiyet artmıştı. Meserret Kırathanesi'ndeki zabitler hep sulh ve harp münakaşası yapıyorlardı. Harbe niçin girdiğimize dair birçok uzun bahisler oluyordu. Bir kısmı Enver Paşa'ya kızıyor, bir kısmı Almanlara açıktan açığa sövüyor, bir kısmı bizim kendi başımıza bir şey yapamayacağımızı haykırarak söylüyor. Seyfi isminde ateşli bir yüzbaşı hâlâ harbi kazanacağımızı iddia ediyor, hep Çanakkale'nin ve çölün harikula- de kahramanlıklarını anlatıyordu. Bütün bu hararetle münakaşaya rağmen bende derin bir kesel ve her muharebeyi kazandıktan sonra ordumuzun neden yenildiğini anlamayan gizlice bir şiddet vardı.

Benim bu yeni hayata girişimde unutamayacağım bir gün var. Cemal, Erkân-ı Harbiye Mektebi'ne¹ devam ediyordu. Beni almaya geldiği bir gün, "Seninle Beyazıt'a kadar yürüyelim, hava açık..." dedi.

O gün somurtkandı. Başımıza gelen felaketi yükletecek yer arıyordu. Nihayet kendi kendine, "Cumhuriyet olsak başımıza bir felaket gelemezdi," diyordu. Onun cumhuriyetçiliği biraz damdan düşer gibiydi. Fakat o kadar hoş bir tarafıydı ki...

"Senin mektepteki şehzade arkadaşlarınla bu cumhuriyetçiliği bir münakaşa etsen nasıl olur," dedim. Bu bile onu pek açmadı. Harbiye Nezareti'nin² önüne gelince daha ileri gitmek istemedi.

1. Harp Akademisi. (Y.N.)

2. Savunma bakanlığı. Günümüzde, Beyazıt'ta, İstanbul Üniversitesi'ne dahil olan bina. (Y.N.)

“Haydi Mercan’dan inelim Peyami,” dedi. Yalnız Nezare’ten çıkan ve bize doğru gelen genç ve şık bir zabiti beklemek için durduk. Beli ince, çizmeleri dar ve parlak, kalpağı çarpık, bıyıkları küçük, kendisi ince bir İstanbul çocuğuydu. O biraz çarpılarak elini uzattı. Cemal “şark” diye kalın çizmelerini çarptı, katı pençesiyle arkadaşının eldivenini, zarif bir edayla çıkardığı beyaz elini sıktı:

“Nereden geliyorsun İhsan?”

“Üçüncü Ordu’dan Cemal!”

Sonra beni takdim etti ve ayakta biraz konuştuk. Hemen yine Bulgar Mütarekesi ve sulh lakırdıları. Cemal, anladım ki gayr-i şuurî olarak arkadaşının şehir zarafetine tahammül edemiyor ve İhsan da Cemal’e bir vilayet çocuğu gibi bakıyor ancak şehir nezaketinin icap ettirdiği kadar tahammül ediyor. Zavallı memleketin şehrinin ve vilayetini de nasıl bir kasırganın kucak kucağa attığını düşünüyorum da bana bu günler çok uzak görünüyor. Galiba ayrılacaktı. Birdenbire ikisinin de kulakları kabardı. Ortalığı dinlediler; sonra sakın ve sert, “İngiliz tayyareleri; Harbiye Nezareti civarından uzaklaşalım,” dediler, acele etmeden açık adımlarla Mercan’a doğru inmeye başladık, ben dizlerimde, kalbimde garip garip bir şey hissettim. İçim fazla yumuşaktı; belkemiğim erimek istiyormuş gibi bir şeyler oluyordu. Fakat harice bir şey belli etmeden yürüyordum. Ahali de aynı surette, süratle civardan uzaklaşıyor, yokuştan iniyordu. İlk anlarda kimşenin koştüğünü iddia edemem. Zembilleriyle çarşıdan dönen esnaf, acul adımlarla çocuğunu sürükleyen birkaç kadın ve karışık bir halk.

Ahalinin kesafet kesp ettiği bir yerde birdenbire vızıltı arttı. Baktık, beş tayyare aşağı iniyor, etraflarında tayyare topları bulutları kar gibi, tül gibi didikliyordu.

Muazzam bir gümbürtü, etrafımızda kalın, siyah bir duman ve toprak bulutu, ani bir sayha... Dumanlar ara-

sından soluğu hissedilecek kadar sessiz, mütemadiyen kaçışan, karışan bir halk. Arkamı bir dükkâna dayadığımı, dizlerimin, arka kemiğimin pişmiş paça gibi yıldıştığını, döküldüğünü duydum. Gözlerimi açtım. Yalnız Harbiye Nezareti'nin tayyare topları uzaktan havayı yırtıyordu. Yerde ev, dükkân enkazı, kol, bacak, insan bünyesi vardı. Ta karşıda, yokuşun başında çocuğunun elinden tutup acele giden kadını ayakta, elleriyle başını döver buldum. Yerde küçük bir kan yığını, boğuk bir çocuk hırıltısı vardı. Beyaz saçlı, siyah esvaplı bir ihtiyar Ermeni kadını, yarısı yaya kaldırımın, yarısı şosenin üstünde, gözleri dönmüş, yatıyordu. Açık, kıllı esmer göğsü kan içinde bir hamal onun yanına düşmüştü. Yerler kan içinde. Yine midem bulanıyor. Kan ta o zamandan başlıyor. Cemal ile İhsan sakın. Biri kadının çocuğunun yanına diz çökmüş, öteki sıhhiye sedyesine yaralı hamalı koydurmak için yardım ediyordu. Gözlerimi hemen kapadım. Ne kadar zaman sonra Cemal'in sert eli omzuma dokundu:

“Kalk Peyami, pantolonunun ütüsünü bozacaksın.”

Gözlerimi yine açtım baktım. İhsan da gelmiş, sarı ve sakın bize bakıyordu.

“Ben korktum zannediyorum,” dedim.

Cemal gülerek, “Ben de,” dedi.

Ve bunu söylediği için onu daha çok sevdim. Çünkü hayat bana en korkak adamların iddia ile cesarettten bahsedendenler olduğunu öğretti. İki askerin uzattığı iki eli birden aldım, kalktım. Ölümün ortasından yürüyerek geçtik gittik. Tünel'de hatta neşeli olduk. Çünkü bütün şapkalılar¹ Cemal ve İhsan'a garip garip bakıyor; yüzlerinin şekli bozulmaksızın acı ve muzaffer, içlerinden gülüyorlardı.

1. Tünel, Galata, Beyoğlu gayrimüslimlerin yoğun olarak buldukları bölgelerdi. (Y.N.)

Tünel'in öbür tarafında İhsan, "Lebon'da bir çay içelim," diye bizi davet etti.

Cemal, "Bu gâvurların arasında gülerek sabaha kadar dolaşmak isterdim. Ama bu sakat kolumun eski yarası çok sızlıyor," dedi.

Hakikat, o akşam Beyoğlu'nda yemek yedik ve Tepebaşı'nda barda eğlendik ve gece sarhoşa yakın bir hale döndük.

Bunları niçin hatırlıyorum? Bu ne benim ne de onların mukayesesesi...

* * *

Bu sabah neferimin yüzüne baktım.

"Salim, ben güneşe çıkmak istiyorum," dedim.

Biraz maymuna benzeyen birbirine yakın yeşil gözleri yaşla doldu:

"Götürün¹ efendim," dedi.

Neferimi bana bırakmalarına ne kadar seviniyorum; hayatta beni bilen, beni seven ondan başka kimse kalmadı. İki bacağı kesildi. Kafamın içini de açmak için müddet bekliyorlar. Bu ameliyattan da korkuyorum. Ya iyi olursam... Dünyada yalnız ne yapacağım? İstanbul'da anam sadece eski Hariciye memurunun anasıydı; ben Sakarya'da bacıklarını kaybetmiş, kafasından vurulmuş bir askerim. Neferim beni bırakıp gittiği gün elimi tutacak kimsem yok.

Niçin bunları düşünüyorum? Salim'in kara boynuna kollarımı atıyorum. Beni ana gibi kaldırıp yatırmıyor mu? Uzun müddet yaşamaya mahkûm olursam, Allah o felaketi de çektirirse, Salim'in boynuna sarılır ağlarım.

1. Götürürüm. (Y.N.)

“Bu sabah doktor geldi. Yanımda uzun oturdu, konuştu. Bu haftanın sonunda ameliyat muhakkak. Bende bugünlerde düşüklük var. Zannediyorum ki, ben denilen şey başımdaki birkaç sima ve onların hatıralarından ibaret. Bunları anlattıkça boşalıp yavaş yavaş bitiyorum. İçimde dökeceğim son bir Sakarya kaldı; asıl facia ve son perde. (...) bende ancak son perdeyi anlatacak kadar nefes var. Ondan evvelki günler hep perde arası.”

Güzel ve önemli Kurtuluş Savaşı romanları sıradan yazılmıştır. Birçoğunu bugün de tutkuyla okuyabiliriz. Ama pek azı Halide Edib'in **Ateşten Gömlek**'i ö lçüsünde “içten” tanıktır. **Handan**'da aşkı ve kadın özgürlüğünü sayıklamalarla dile getirmiş romancı, **Ateşten Gömlek**'te de bir toplumun, bir ulusun yeniden varoluş mücadelesini aynı şiddetle, aynı buhranla, adeta nöbetler içinde söylüyor.

SELİM İLERİ

Kaleme aldığı her metinle yeniden tartışılan Halide Edib'in bütün eserleri, gözden geçirilmiş baskılarıyla Can Yayınları'nda.

can

canyayinlari.com twitter.com/canyayinlari facebook.com/canyayinevi

ISBN 978-975-07-0330-2

9 789750 723322